



В. П. ВИШНЕВСЬКИЙ,
*професор, доктор економічних наук,
академік НАН України,
заступник директора Інституту економіки
промисловості НАН України
(Київ)*

V. P. VYSHNEVS'KYI,
*Professor, Doctor of Econ. Sci.,
Academician of the NAS of Ukraine,
Deputy Director of the Institute of Industrial Economy
of the NAS of Ukraine
(Kyiv)*

УДК 338.45:338.2:330.837

ГЛОБАЛЬНА НЕОІНДУСТРІАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Розглянуто сучасні тенденції до неоіндустріалізації національних економік, при якій ланцюжки поставок і створення вартості розташовані глобально, відповідно до динамічної зміни конкурентних переваг окремих світових регіонів, країн і підприємств. Обґрунтовано пропозиції щодо формування національної промислової політики в Україні, яка б сприяла успішному використанню "вікон можливостей" щодо копіювання і локалізації передових зарубіжних виробничих технологій.

Ключові слова: неоіндустріалізація, промисловість, промислова політика, національна економіка, держава розвитку, еволюційна економічна теорія, інституціональне середовище, регулювання інноваційного розвитку.

GLOBAL NEOINDUSTRIALIZATION AND ITS LESSONS FOR UKRAINE

The modern tendencies to the neoindustrialization of national economies, at which the chains of supply and the value creation are placed globally according to the dynamical change in competitive advantages of separate world regions, countries, and companies, are considered. Some propositions concerning the formation of the national industrial policy in Ukraine, which would favor a successful use of the "windows of possibilities" as for the copying and the localization of leading production technologies, are substantiated.

Keywords: neoindustrialization, industry, industrial policy, national economy, developing state, evolutionary economic theory, institutional medium, regulation of innovative development.

Посилення уваги до розвитку промисловості та промислової політики є одним з домінуючих трендів в еволюції сучасного світового господарства. Глобальна фінансово-економічна криза 2007–2008 рр. і подальша рецесія в ряді держав і

© Вишневський Валентин Павлович (Vyshnevskiy Valentin Pavlovych), 2016; e-mail: vvishn@mail.ru.

регіонів світу наочно продемонстрували, що ті країни і регіони, які мають більш розвинуту промисловість, здатні краще долати такі випробування та виходити з них сильнішими.

Світовий Схід, де нині сконцентровано багато сучасних промислових виробництв, у цілому виявився краще підготовленим до глобальних потрясінь економіки, ніж світовий Захід, який спеціалізується на сферах фінансів і послуг. Свого часу ряд компаній, які базуються у США і країнах ЄС, керуючись міркуваннями мінімізації витрат, перемістили свої виробничі потужності на Схід (що дістало назву “офшоринг” [1]). Проте в результаті цих процесів Захід став поступатися своїми конкурентними позиціями (рис. 1), так що до 2030 р. Азія знову може стати головним центром сили у світі, як це вже було в 1500 р. *. Ще більше відстають у промисловому розвитку раніше сильні в цьому відношенні країни СНД (рис. 2).

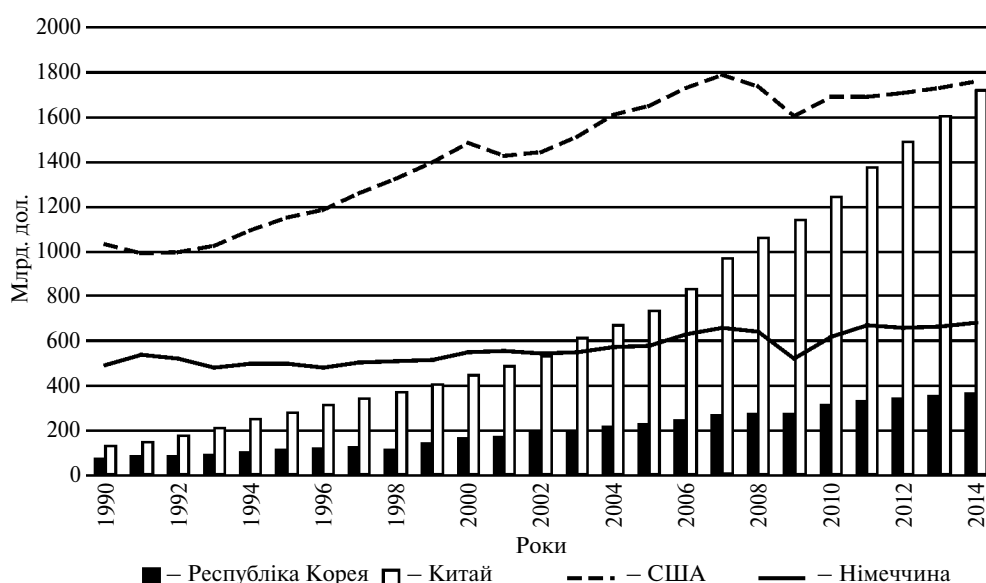


Рис. 1. Динаміка доданої вартості в обробній промисловості окремих країн світу (Manufacturing, value added, constant 2005 US\$)

Складено за: The World Bank. World Development Indicators & Global Development Finance.

Такий, дещо неочікуваний, перебіг подій зумовив широке визнання важливої ролі промисловості у розв’язанні актуальних проблем сучасності. Як зазначено в Лімській декларації 15-ї Генеральної конференції ЮНІДО, “локомотивом розвитку є індустріалізація. Завдяки промисловому розвитку збільшується продуктивність, створюються нові робочі місця і можливості одержання доходів, що у свою чергу сприяє викорененню злиднів і досягненню інших цілей у сфері розвитку, а також створенню умов для вирішення багатьох соціальних проблем, включаючи забезпечення гендерної рівності, надання жінкам і дівчатам більших прав і свобод і створення гідної зайнятості для молоді. З розвитком промисловості забезпечується зростання доданої вартості та розширюється застосування науково-технічних досягнень та інновацій, що стимулює додатковий вплив інвестицій до сфери професійної та загальної освіти і, відповідно, надхо-

* National Intelligence Council. Global Trends 2030: Alternative Worlds. – National Intelligence Council, USA, 2012. – P. 2.

дження ресурсів на розв'язання ширших завдань всеохоплюючого і сталого розвитку" *.

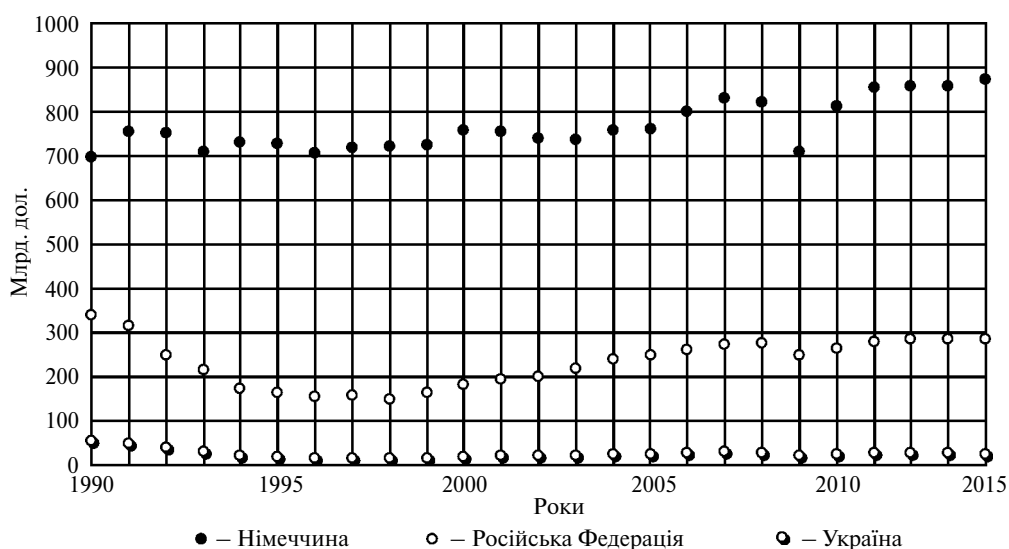


Рис. 2. Динаміка доданої вартості у промисловості окремих країн світу (Industry, value added, constant 2005 US\$)

Складено за: The World Bank. World Development Indicators & Global Development Finance.

Світовий політичний і економічний лідер — США — ставить перед собою завдання забезпечити американську першість у сфері передового виробництва (advanced manufacturing **). При цьому спеціально підкреслюється, що США “потребують робочої сили, яка б включала не тільки вчених та інженерів з науковими ступенями, але й інженерів у заводських цехах, які спроможні застосовувати і вдосконалювати складні виробничі процеси, а також робітників, які вміють використовувати сучасні інструменти і машини на фабриках” ***.

ЄС — другий за впливом центр у західному світі — наполегливо намагається переломити негативні тенденції до послаблення ролі промисловості у країнах — членах цього співтовариства і забезпечити до 2020 р. зростання її частки з 16% до 20% ВВП ****. Це має стати результатом відновлення рівня інвестицій (валових нагромаджень і вкладень в устаткування), розширення торгівлі товарами на внутрішньому ринку ЄС і значного зростання обсягів експорту продукції малих і середніх підприємств до “третіх країн”. На економічному форумі в Давосі (січень 2014 р.) тодішній британський прем’єр-міністр Д. Кемерон відзначив доцільність повернення (решорингу) підприємств і робочих місць із Сходу на Захід, яким уже займається ряд заснованих у США промислових компаній, і висловив сподівання на те, що для Британії також “існує шанс стати решорною нацією (Re-Shore

* ЮНИДО. Лимская декларация. Путь к достижению всеохватывающего и устойчивого промышленного развития. — 15-я Генеральная конференция ЮНИДО. — Лима — Перу, 2013. — 2—6 декабря.

** Executive Office of the President. Report to the President on ensuring American leadership in advanced manufacturing. — Washington, D.C. : Executive Office of the President. President’s Council of Advisors on Science and Technology, 2011. — 38 p.

*** Там же. — Р. 30.

**** European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A Stronger European Industry for Growth and Economic Recovery. — Brussels, COM(2012) 582 final.

Nation)”, у тому числі завдяки заходам щодо поліпшення загального бізнес-середовища і забезпечення доступу до надійних і дешевих джерел енергії [2].

Прискорений інноваційний розвиток національної індустрії є пріоритетним завданням національної економічної політики нинішньої “світової фабрики” — Китаю *. У КНР прийнято план “Made in China 2025”, покликаний трансформувати переробну промисловість країни з використанням інноваційних технологій і з часом (до 2049 р. — тобто до 100-річчя утворення КНР) перетворити її на провідну виробничу потужність у світі. При цьому як 10 ключових секторів розвитку обрано нові інформаційні технології; цифрові засоби управління і робототехніки; авіаційно-космічну техніку; морське інженерне обладнання і високотехнологічні кораблі; залізничне обладнання; енергозберігаючі та нові засоби передачі енергії; енергетичне обладнання; нові матеріали; медицину і медичні прилади; техніку для сільського господарства.

В Індії — другій за чисельністю населення країні світу із швидким зростанням середнього класу, який до 2020 р., очевидно, стане найчисленнішим у світі **, — після ряду років певного спаду також розпочався період випереджаючого зростання обробної промисловості (manufacturing). У 2014–2015 рр. його найбільші темпи продемонстрували чорна металургія (+13%) і виробництво електротехнічного обладнання (+21%), при середньому показнику за цей період +3% [3, р. 5]. Проте, як вважає керівництво цієї країни, що сподівається перетворити її на “новий Китай останніх двадцяти років” [4], набраних темпів зростання поки що не досить. Згідно з програмою “Make-In-India”, побудованою на “Національній промисловій політиці 2012”, вони мають бути вищими, і тоді до 2022 р. обробна промисловість може досягти амбіційного рубежу у 25% ВВП [3, р. 6].

Таким чином, реіндустріалізація і рещоринг — це провідні напрями неоіндустріалізації національних господарств і світової економіки в цілому на основі нових техніки і технологій, при якій (на відміну від індустріалізації у XIX–XX ст.) ланцюжки поставок і створення вартості виходять за державні кордони і звичайно розташовані глобально, відповідно до динамічних змін конкурентних переваг окремих регіонів світу, країн і підприємств.

Особливе значення, яке тепер знову надається промисловій політиці у нестійкому світі, та важливість розміщення виробничих потужностей у рамках національних юрисдикцій зумовлені сильним позитивним впливом сучасної промисловості на економічні процеси.

По-перше, сучасна промисловість є генератором науково-технічного прогресу та інновацій в економіці. Так, в ЄС на промисловість, яка виробляє $\approx 15\%$ ВВП, припадає 65% витрат на НДДКР і майже 50% витрат на інновації. Інноваційна активність у великих промислових підприємств є приблизно вдвічі більшою, ніж у великих підприємств в інших секторах економіки. Тому тепер термін “промисловість” “більше не є синонімом для димлячих труб, а, навпаки, він дедалі частіше асоціюється з наукомісткою діяльністю і передовим екологічно чистим виробництвом” ***.

* “Made in China 2025” plan unveiled to boost manufacturing — Xinhua | English.news.cn. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://news.xinhuanet.com/english/2015-05/19/c_134252230.htm.

** European Union, Institute for Security Studies. Global trends 2030 — Citizens in an Inter-connected and Polycentric World. — European Strategy and Policy Analysis System (ESPAS), 2012. — 174 p.

*** Institut der deutschen Wirtschaft Köln. Industry as a growth engine in the global economy. Final Report. — Cologne : IW Consult GmbH, IW Köln, 2013. — P. 11.

По-друге, вона виступає драйвером економічного зростання. Бізнес-послуги та інші непромислові сфери діяльності істотно вииграють від попиту з боку індустрії. Наприклад, в ЄС кожний євро промислового випуску містить 34 центи походженням з інших (непромислових) секторів. При цьому саме індустрія формує попит на висококваліфіковану робочу силу і підтримує ринки праці в інших секторах національної економіки.

По-третє, промисловість є важливим фактором глобальної конкурентоспроможності національних економік. В ЄС вона забезпечує понад 2/3 експорту товарів і майже 60% загальних обсягів експорту (включаючи експорт послуг) *.

Ці висновки, з одного боку, є універсальними у зв'язку з особливостями сучасного етапу світового соціально-економічного розвитку, який характеризується "довгими" тенденціями до уніфікації. Тепер вони простежуються практично в усіх сферах суспільних відносин і свідчать про подальше розгортання і поглиблення процесів глобалізації. В індустріальному контексті актуальним є, насамперед, їх технологічно-інноваційний аспект, пов'язаний з формуванням транснаціональної науково-технічної та інноваційної культури, основні принципи якої розкриваються в численних дослідженнях з проблеми [5]. Як наслідок, сучасні промислові системи країн світу певною мірою втрачають свою географічну та історичну специфіку, поступово асимілюючись зазначеною глобальною культурою.

Але, з іншого боку, всі процеси глобалізації викликають також зворотну реакцію, пов'язану із зростанням значущості для виживання і відтворення економічних суб'єктів їх соціокультурної самобутності та автентичності, які визначають специфічні підходи, зумовлені залежністю від минулого розвитку (концепція "path dependence") і застосовувані для вирішення економічних проблем. У цьому відношенні сучасні соціокультурні матриці характеризуються діалектичною взаємодією двох протилежних тенденцій: а) до уніфікації просторових промислових систем; б) до їх національно і регіонально зумовленої диверсифікації.

Вказаний аспект дослідження проблем промислового розвитку виходить за рамки традиційної неокласичної парадигми, що вже визнається спеціалістами з промислової політики, які пропонують її особливі рецепти для країн, різних за ступенем розвитку [6; 7; 8]. Як зазначено в уже згаданій Лімській декларації ЮНІДО: "Ми визнаємо існування різних шляхів досягнення мети сталого розвитку і в цьому зв'язку нагадуємо про те, що кожна країна несе головну відповідальність за власний розвиток і має право на визначення своїх власних шляхів розвитку і належних стратегій" **. Слід також додати, що окремі підходи потрібні і для тих груп країн, які відрізняються не тільки за рівнем розвитку, але й за соціокультурними факторами. Наприклад, широко відомі промислові успіхи сучасних так званих "проактивних держав розвитку" [9, с. 118–119] багато в чому зумовлені їх багатотисячолітніми конфуціанськими традиціями, а отже, створені ними успішні алгоритми не можуть бути легко перенесені на ґрунт країн з іншою соціокультурною спадщиною.

Україні для виходу із стану соціально-економічної кризи, що затягнулася, теж принципово важливо активно використовувати названі переваги сучасної промисловості, спираючись на конструктивний аналіз нових можливостей, викликів, обмежень і сучасних процесів національного, регіонального (насамперед, євро-

* Там же.

** ЮНІДО. Лимская декларация. Путь к достижению всеохватывающего и устойчивого промышленного развития. — 15-я Генеральная конференция ЮНІДО. — Лима — Перу, 2013. — 2–6 декабря.

пейського і азіатського) і світового розвитку, які тепер розгортаються як у самій країні, так і за її межами. Отже, **мета статті** – розглянути питання теорії та практики розвитку промисловості України в останні десятиріччя і обґрунтувати пропозиції щодо формування її неоіндустріальної політики.

У даному зв'язку важливо враховувати, що індустріалізація, яку в 30-ті роки ХХ ст. було проведено в СРСР (і в тому числі на території України), означала перехід від аграрного суспільства до індустріального, при якому ланцюжки поставок і створення вартості було замкнено переважно всередині країни. Неоіндустріалізація в сучасному світі – це пріоритетний розвиток промисловості на основі перетворення виробництва, при якому, як уже зазначалося, ланцюжки поставок і створення вартості (від англійського “global value chains” – GVC) звичайно виходять за державні кордони і розміщені глобально, відповідно до конкурентних переваг окремих регіонів світу, країн і підприємств. Тому для України в контексті забезпечення пріоритетного розвитку сучасної промисловості, яка здатна, на відміну від сільського господарства, забезпечити зростаючу граничну віддачу від вкладених ресурсів [10], принципове значення має підвищення якості її зростання: проходження міжнародними ланцюжками поставок і створення вартості від перших ланок, з низькою питомою вагою доданої вартості в ціні товару, до наступних ланок, з вищою питомою вагою доданої вартості.

Українські вчені обґрунтували ряд оригінальних наукових положень і конструктивних пропозицій щодо вирішення цього важливого завдання і відтворення у країні сучасної промисловості [11; 12; 13; 14; 15]. Зокрема, теоретично було обґрунтовано, що звичайного для вітчизняних і зарубіжних досліджень неокласичного підходу до розв'язання проблем неоіндустріального розвитку України вже не досить, а треба інтенсивніше використовувати інструментарій інституціональної та еволюційної економічних теорій [16]. Це зумовлено тим, що кожна з них пропонує свої засади промислової політики, які доповнюють одна одну і перебувають у діалектичній взаємозалежності.

У неокласичній економічній теорії – це провали ринку (неповна інформація, неконкурентні ринки, екстерналиї) та держави (недосконала інформація, своєкорислива поведінка посадових осіб, конфлікти промислової політики з іншими видами економічної політики держави). В інституціональній економічній теорії – це провали правил (у зв'язку з проблемами інновацій, галузевої диверсифікації, входження до глобальних ланцюжків створення вартості), а в еволюційній – провали пристосованості (у зв'язку з проблемами створення і функціонування національних інноваційних систем і промислових кластерів).

Неокласика обмежена рамками раціональної поведінки економічних суб'єктів. Такий тип поведінки має більше можливостей для прояву у країнах з усталеними правилами і розвинутими ринками і є менш актуальним для колишніх радянських республік, які пройшли через смугу інституціональної турбулентності та деіндустріалізації.

Інституціональна теорія, що ґрунтується на припущенні про людську поведінку, яка визначається нормами (насамперед, неформальними), має в пострадянських державах ширшу сферу застосування. Нині в багатьох з них домінує інститут взаємної недовіри економічних суб'єктів, а також між цими суб'єктами і представниками влади, наслідком чого є високі трансакційні витрати і перекручені товарні ціни. Тому перехід на “довгі” довірчі правила взаємодії (в тому числі

шляхом істотного зменшення масштабів корупції) має фундаментальне значення для успіху нової промислової політики і розвитку передового виробництва.

Не менш актуальним для колишніх радянських республік є розвиток положень еволюційної теорії, яка бере до уваги той факт, що мотиви поведінки людей визначаються, крім міркувань раціональності та інституціональних факторів, їх природним прагненням до виживання та "егоїстичністю генів" [17]. З огляду на це, важливо зосередити дослідження на проблемах культивування нових інститутів, які б краще відповідали місцевим умовам, враховували просторові та історичні характеристики процесу генно-культурної ко-еволюції у зв'язку із специфікою сучасних процесів промислового розвитку.

У даному контексті національні промисловості та національні економіки в цілому доцільно розглядати не як механічні сукупності економічних одиниць, а як організми, що еволюціонують, мають свою історію і характеризуються унікальними поєднаннями рушійних сил розвитку у просторі та в часі. З цих позицій кожна національна економіка являє собою щось особливе, що відрізняється від інших економік не тільки в кількісному аспекті (за кількісними характеристиками складових елементів: населення, багатства, доходів та ін.), але насамперед в якісному, який формується у просторі та в часі під впливом різноманітних факторів.

У сучасному світі всі успішні національні економіки зовнішньо є дуже схожими: це змішані господарства з певним поєднанням держави й ринку, що мають багаторівневі грошово-кредитні та податково-бюджетні системи, розвинуті ринки факторів виробництва, сучасну інфраструктуру тощо. Проте, з точки зору змісту, ті національні економіки, які в останні десятиріччя швидко піднімаються у світі, вибудовують системи соціально-економічних відносин інакше, ніж відомі західні демократії [9]. Це проявляється, насамперед, у географічно та історично зумовлених соціокультурних нормах, які лежать в основі господарських угод і механізмів прийняття управлінських рішень.

Аналіз нинішніх світових реалій дає підстави стверджувати, що окремі національні економіки згруповано в економічні популяції, які формуються і розвиваються під впливом географічних, соціобіологічних, мовних, релігійних, культурних та інших факторів. Такий підхід до економічного аналізу, побудований на еволюційній методології [18], характеризується як методологічний популяціонізм [19].

Беручи до уваги такий економіко-популяційний поділ у світі, який визначає сферу допустимих рішень в управлінні національним розвитком, подальшу типологію національних економік можна провести за політико-економічними, інституціональними і структурно-відтворювальними ознаками.

З політико-економічних позицій національні економіки можна поділити на економіки розвитку і економіки становлення. Економіка розвитку (або держава розвитку) — це "держава з активним урядом і, нерідко, аполітичною елітою, які вважають швидкий економічний розвиток своєю першочерговою метою. ...У свою чергу, високі темпи зростання і поліпшення життєвих стандартів надають легітимність державному апарату і правлячим елітам" *. Такими державами розвитку (заснованими на конфуціанській соціокультурній традиції) є, наприклад, Республіка Корея, Гонконг, Сінгапур, Тайвань, Китай, В'єтнам, Камбоджа, Лаос **. Україну ж, навпаки, можна віднести до держав становлення, в яких, як це наочно продемон-

* ПРООН. Возвышение Юга: человеческий прогресс в многообразном мире. — Программа развития Организации Объединенных Наций (ПРООН). — М.: Весь Мир, 2013. — С. 66.

** Там же. — С. 67.

стрували події останніх років (і на відміну від економік розвитку), політика переважає над економікою, а еліта є надмірно політизованою, навіть на шкоду економічному зростанню.

З інституціональних позицій національні економіки поділяються на економіки збалансовані та незбалансовані. Інституціонально збалансовані економіки — це ті, в яких існує сильна правова система, що забезпечує дотримання рівних “правил гри” для економічних суб’єктів, представлених, поряд з великим бізнесом, великою популяцією різних малих і середніх підприємств, яка є запорукою стабільного розвитку, стійкого до зовнішніх впливів. Інституціонально збалансованими можна вважати економіки країн — членів ЄС (насамперед, тих, які належать до “ядра” цього співтовариства), оскільки вони мають хороші рейтингові показники захисту прав власності, примушення до виконання контрактів, легкості відкриття бізнесу та ін. *, а малі та середні підприємства складають переважну більшість підприємств у нефінансовому секторі економіки, які забезпечують кожні два з трьох робочих місць і створюють близько 60% доданої в цьому секторі вартості **. Економіка України належить до інституціонально незбалансованих, насамперед, у зв’язку із слабкою правовою системою, що підтверджується в тому числі дуже високим рівнем корупції *** [20].

Нарешті, із структурно-відтворювальних позицій можна виокремити економіки, ведені капіталом, працею і природними ресурсами ****. До економік, ведених капіталом, можна віднести, наприклад, економіки США і найбільш розвинутих країн ЄС, оскільки в їх експорті велику частину становить капіталомістка високотехнологічна продукція. Економіки, ведені працею, — це, насамперед, трудонадлишкові країни (такі, як держави Східної, Південно-Східної та Південної Азії, — Китай, В’єтнам, Індонезія, Індія та ін.). І нарешті, економіки, ведені природними ресурсами, об’єднують країни, що критично залежать від світових цін на вуглеводні, мінерали, продукти сільськогосподарських угідь та ін. Як правило, до них відносять ряд євразійських країн — Росію, Казахстан, Азербайджан, Туркменістан та ін. Сюди ж можна включити й Україну, оскільки більшу частину її експорту складають сировина і продукти низького ступеня переробки.

Критичну залежність української промисловості в нинішньому її стані від світових цін на природні ресурси демонструє рисунок 3.

Траєкторія обсягів доданої вартості у промисловості України має приблизно таку саму форму, як і траєкторії цін на основні матеріальні ресурси, що споживаються національним виробничим апаратом (це стає особливо наочним, якщо відкинути початок 1990-х років, коли спостерігалось катастрофічне падіння промислового виробництва, зумовлене форс-мажором — шоковим розривом традиційних господарських зв’язків єдиного народногосподарського комплексу колишнього СРСР). За даними 2000—2015 рр., коефіцієнти кореляції становлять $R_{VE} = 0,81$ і $R_{VM} = 0,84$, що свідчить про тісний зв’язок між змінними.

* World Bank. Doing Business 2016: Measuring Regulatory Quality and Efficiency. — Washington, DC : World Bank, 2016. — 338 p.

** European Commission. Key figures on European business — with a special feature on SMEs. — Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2011. — 118 p.

*** Transparency International (2016). Corruption Perceptions Index 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.transparency.org/cpi2015>.

**** Доклад об экономике России. Неопределенность экономической политики ограничивает горизонт роста. — Всемирный банк, Департамент по сокращению бедности и экономической политике региона Европы и Центральной Азии. — 2014. — № 32. — С. 40.



Рис. 3. Динаміка світових цін на енергетичні ресурси (Е), метали і мінерали (М), а також доданої вартості у промисловості України (І)

Складено за: The World Bank. World Development Indicators & Global Development Finance; World Bank Commodity Price Data (Pink Sheet).

У свою чергу, в сучасному світі "...коливання у парі долар — євро прямо впливають на сировинну кон'юнктуру: вона підвищується при послабленні долара. І навпаки, зміцнення долара зменшує інтерес до альтернативних вкладень, через що сировинні ціни тяжіють до зниження" [21]. Отже, в нинішніх умовах реальний центр управління українською промисловістю перебуває в руках ФРС США: політика ФРС із зміни ключової ставки (використовуваної для рефінансування комерційних банків *), яка виходить з аналізу стану і тенденцій розвитку найвпливовіших економік (насамперед, самих США), а також кон'юнктури світових ринків, істотно впливає на довгострокові процентні ставки, курс долара США і сировинні ціни, а через них — на розвиток української промисловості (рис. 4).

Якщо і надалі у структурі експорту української промисловості переважатиме продукція чорної металургії та добувних галузей, а місткість внутрішнього ринку принципово не збільшиться, то залежність її розвитку від зовнішніх центрів впливу і коливань сировинної кон'юнктури залишатиметься близькою до функціональної. В таких умовах передбачити подальший хід подій на найближчі роки неважко: достатньо взяти прогнозні ціни на сировинні ресурси, які регулярно складають спеціалісти Світового банку (рис. 5), і можна одержати достовірний прогноз розвитку національної промисловості (рис. 6).

Як показано на рисунку 6, при такому інерційному сценарії нічого хорошого промисловості України в найближчі роки очікувати не доводиться. Поступове збільшення світових сировинних цін на метали і мінерали може сприяти її певному зростанню, але при цьому за обсягами додана промисловістю вартість до 2025 р. не досягне навіть показників 2004–2005 рр., тоді як інші країни світу підуть далеко вперед. Тому наведений варіант розвитку не можна визнати задовільним.

* ВВС Русская служба. Зачем в США повысили ключевую ставку, и почему это важно [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.bbc.com/russian/business/2015/12/151217_federal_reserve_rate_q_a [Accessed 15 May 2016].

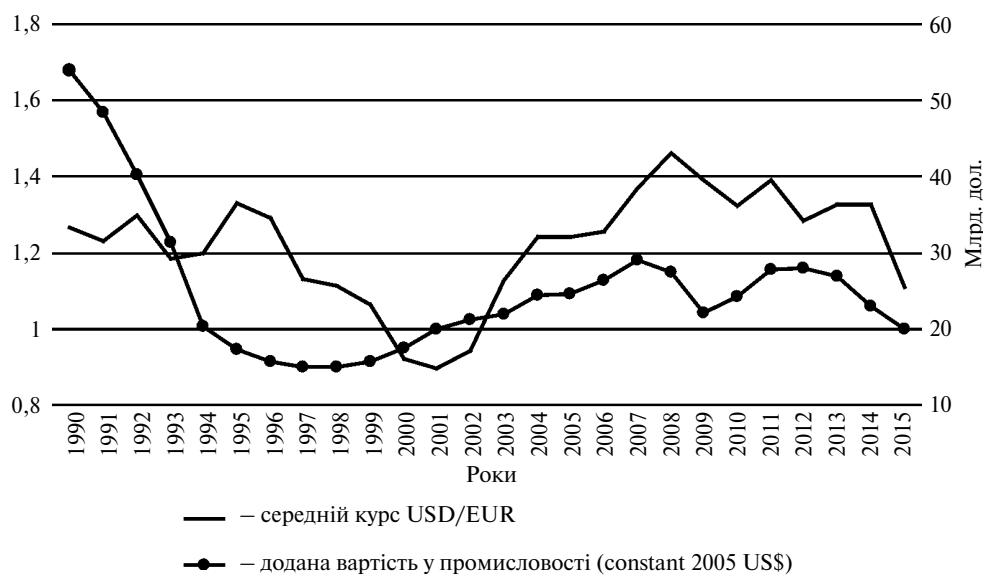


Рис. 4. Динаміка доданої вартості у промисловості України (I) і курсу долара у відношенні до євро (K) (коефіцієнт кореляції $R_{VK} = 0,79$)
 Складено за: The World Bank. World Development Indicators & Global Development Finance; Fxtop.com.
 Historical exchange rates from 1953 with graph and charts.

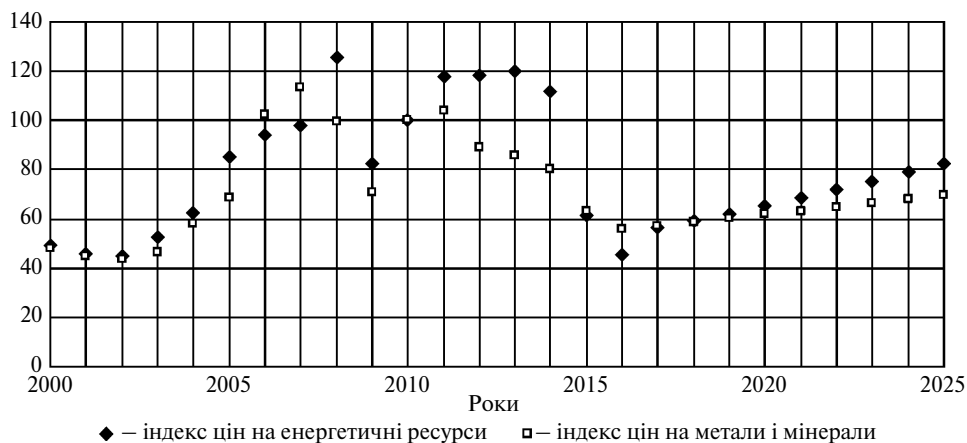


Рис. 5. Індекси світових цін на енергетичні ресурси, метали і мінерали (2016–2025 рр. – прогноз)

Складено за: World Bank Commodity Price Data (Pink Sheet).

Очевидно, що нинішні несприятливі тенденції треба переломити. Для цього, власне, і потрібна модернізація промислової системи. Її стратегічний напрям, з різних причин уже обраний Україною, полягає у входженні до європейського економічного простору. Інакше кажучи, Україні слід забезпечити прискорений розвиток національної індустрії шляхом копіювання і локалізації передових інститутів і технологій, а також входження на європейські ринки. Проте, як показали перші результати реалізації торговельної частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (яка набрала чинності у січні 2016 р.), зробити це буде непросто. За оцінками спеціалістів “Bloomberg”, “...за перші два місяці 2016 р. обсяг торговельного обороту з ЄС трохи зменшився, і при цьому експорт скоротився більше, ніж імпорт. ...Інакше кажучи, крім роздратованої реакції Росії, яка підвищила торго-

вельні бар'єри для України у відповідь на угоду з ЄС, викликавши, таким чином, падіння експорту та імпорту, ця угода вносить негативний чистий вклад у торговельний баланс України — не дуже приємна новина для країни, міжнародні резерви якої (13,2 млрд. дол.) є меншими від тримісячних витрат на оплату імпорту" [22]. А отримати вигоди від асоціації між Україною та ЄС вона зможе "тільки в тому випадку, якщо розробить і забезпечить виконання прозорих і розумних правил для європейських інвесторів. В іншому випадку ця угода буде тільки важким тягарем для торговельного балансу, який перешкоджає бізнесу з Росією і ставить європейських експортерів у більш вигідне становище, ніж українських" [22].



Рис. 6. Додана вартість у промисловості України (2000–2015 рр. — факт, 2016–2025 рр. — прогноз *)

Розраховано з використанням даних: The World Bank. World Development Indicators & Global Development Finance; World Bank Commodity Price Data (Pink Sheet).

Висновки і пропозиції

З метою використання переваг неоіндустріалізації, яка заснована на інноваціях і глобальних ланцюжках створення вартості та здатна істотно підвищити якість і темпи національного економічного зростання, необхідно наполегливо культивувати нове інституціональне середовище, засноване на прозорих і розумних правилах для іноземних і вітчизняних інвесторів. Але цього ще не достатньо. Як показує досвід успішних держав розвитку, потрібна також проактивна, послідовна і "довга" національна промислова політика, здатна забезпечити успішне використання "вікон можливостей" імітації та локалізації передового технологічного досвіду більш розвинутих країн, які періодично відкриваються у зв'язку з відносно низькими вхідними бар'єрами на стадії зародження принципово нових виробництв і певною інерцією лідерів на стадії застосування вже освоєних технологій [23].

Для цього українській економіці як емерджентній (а не розвинутій ринковій), по-перше, потрібний суб'єкт такої політики у вигляді спеціального національного органу стратегічного планування. Передумовою для його успішного функціонування є ефективність бюрократії, звичайно заснована на високих ділових і моральних якостях виконавців та їх політичній підтримці з боку вищого керівництва держави. Із

* Прогноз складено з використанням моделі множинної регресії $V_i = \beta_1 + \beta_2 E_i + \beta_3 M_i + \varepsilon_i$, $i = 1, \dots, n$, де n — кількість спостережень; $\beta_1, \beta_2, \beta_3$ — коефіцієнти регресії; ε — випадкова складова; регресійна статистика: множинний $R = 0,858$, $R^2 = 0,736$, нормований $R^2 = 0,696$.

зарубіжного досвіду відомо: ті країни, що розвиваються і добилися помітних успіхів у соціально-економічному розвитку, поклалися “на невеликі, спеціальні групи реформаторів, які були пов’язані з вищою частиною уряду і відповідали за розробку та оновлення стратегії реформ, досягнення консенсусу, координацію і мобілізацію ресурсів для здійснення стратегії та, найголовніше, за виховання реформістського політичного керівництва протягом тривалого часу” [24, р. 2].

Далі, важливо дотримуватися послідовності в кадрових питаннях і наступності дій у реалізації одноразово сформованої економічної стратегії. Політичні уподобання чергового уряду не повинні кардинально змінювати раніше обраний шлях розвитку. В іншому випадку провали стратегії є неминучими, як показує, наприклад, негативний досвід деяких країн Латинської Америки, де “...регулярні військові путчі означали, що керівники і співробітники підрозділів з планування (якщо такі були) часто змінювались, і політика проводилась у “стартстопному” режимі” [25, р. 9].

І нарешті, яким би не був організаційно-правовий статус такого суб’єкта *, це має бути організація з розпорядчими повноваженнями, встановленими спеціальним законом, керівники якої, з одного боку, не повинні обиратися народом, а з другого боку, не повинні прямо підпорядковуватися вибірним посадовим особам [27, р. 21–22]. Зміст такого статусу полягає в тому, що цей орган покликаний формувати “довгі” “правила гри”, виведені за рамки поточних політичних настанов і виборчих уподобань. Для цього строк повноважень його членів має перевищувати строк повноважень чергового глави держави. Саме на таких принципах звичайно функціонують незалежні агентства та корпорації у США і країнах ЄС [27; 28].

По-друге, у контексті еволюційної теорії важливо формувати “біологічне” різноманіття підприємств (малих, середніх і великих у різних видах переробної промисловості), які в сукупності формують “повну” національну індустріальну систему (“повну” популяцію індустріальних економічних суб’єктів). Як відомо, у природі біологічне різноманіття забезпечує стійкість екосистем до зовнішніх стресових впливів і підтримує в них рухливу еволюційну рівновагу. Аналогічно в економіці різні види підприємств, які займаються також різними видами промислової діяльності, володіють специфічними видами знань, умінь і організаційних рутин **, що робить індустріальну систему в цілому стійкішою до періодичних фінансово-економічних шоків.

Як наочно продемонстрували події останнього десятиріччя, нинішня промислова система України, представлена в основному великими підприємствами, сконцентрованими у традиційних галузях, не має достатньої стійкості та міжнародної конкурентоспроможності. Багато з них звикли вести бізнес у неконкурентному середовищі, збільшувати доходи за рахунок корупційного впливу на урядові рішення і пошуку ренти, а не підвищення ефективності виробництва, використовують специфічний людський капітал і мають слабку мотивацію до інноваційної діяльності. Як правило, їх власники і топ-менеджери не мають необхідної кваліфікації

* Детальніше про проблеми організації управління розвитком промисловості в Україні див. [26, с. 64–79].

** В еволюційній економічній теорії організаційні рутини звичайно розглядаються як соціальні реплікатори (одиниці спадковості), які являють собою “організаційну схильність до запуску умовних поведінкових патернів у межах організованої групи індивідумів, яка включає послідовне реагування на команди” [29, р. 379].

та досвіду інвестування в сучасні наукові дослідження і розробки. Тому Україні доцільно більшою мірою орієнтуватися на менші за масштабами, але більш прогресивні підприємства, яким, як показує досвід деяких країн [30], простіше локалізувати передові технології та займатись інноваціями. Перші кроки в цьому відношенні вже зроблено: наприклад, перспективним напрямом розширення українського експорту стає виробництво комплектуючих для автомобільної промисловості Європи на нових заводах у Західній Україні *.

По-третє, потрібна усвідомлена державна політика із створення сприятливого оточуючого середовища для прискореного зростання неоіндустріальної популяції економічних суб'єктів. З огляду на нинішні реалії розвитку української економіки, це, насамперед, "дешеві", але пов'язані з передовими виробництвами гроші, а також у цілому нейтральні, але одночасно сприятливі для інновацій податки.

Як правило, у світовій практиці для надання "дешевих" пов'язаних грошей використовуються національні банки розвитку [31] — фінансові інститути, призначені для усунення провалів на фінансових ринках, які звичайно перебувають у повному або частковому урядовому підпорядкуванні та виконують функції довгострокового кредитування пріоритетних для країни проектів, реалізація яких сприяє технологічній модернізації національного виробництва та економічному зростанню.

За роки незалежності в Україні національний банк розвитку так і не з'явився. Було створено декілька кредитних установ з амбіційними назвами, але жодна з них так і не стала справжнім банком розвитку — ні юридично, ні фактично. Всі вони функціонували як звичайні комерційні банки, мали невеликі активи і невисоку ефективність [32, с. 32–34]. Тому для підвищення дієвості монетарної підтримки неоіндустріальних трансформацій в Україні слід створити такий національний банк розвитку, який буде побудовано на принципах, уже апробованих у ряді країн, які розвиваються. Один з можливих варіантів — формування його у вигляді державної корпорації, наділеної особливими функціями і мандатом, із змішаною моделлю формування ресурсної бази (включаючи бюджетні кошти, рефінансування НБУ, ресурси фінансового ринку) [32, с. 34–38].

Щодо податкової політики, то тут важливо враховувати сучасні уявлення про ранжирування податків за критерієм впливу на економічне зростання. Тепер такими, що найбільше перешкоджають йому, вважаються податки на прибуток корпорацій, потім йдуть індивідуальні прибуткові податки, податки на споживання і податки на майно **. Тому довгострокова податкова стратегія України повинна передбачати перенесення акцентів з оподаткування результатів виробництва (прибутку і доходів) на оподаткування використовуваних ресурсів (насамперед, природних) і поступовий перехід до реалізації принципів "зеленої" податкової реформи, покликаної розв'язувати проблеми надмірного антропогенного навантаження на оточуюче середовище.

У середньостроковій перспективі створення сприятливих умов для інноваційного розвитку промисловості вимагає також істотного скорочення трансакційних витрат оподаткування і господарської діяльності в цілому. Але, як уже зазначалося, самими лише заходами щодо поліпшення інститутів (у тому числі податково-бюджетних) національну індустрію далеко не просунути. Тому податкова політика України має бути матричного типу (за аналогією з матричною промисловою полі-

* German companies to build several factories in Ukraine [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://uawire.org/news/german-companies-to-build-several-factories-in-ukraine>.

** OECD's Current Tax Agenda. — Paris : Centre for Tax Policy and Administration, 2011. — P. 17.

тикою в ЄС [33]), тобто передбачати поєднання широких “горизонтальних” заходів удосконалення податкової системи, витриманих у дусі податкової нейтральності та оптимального оподаткування [34], з “вертикальними” секторальними заходами активної підтримки технологічних інновацій у промисловості, заснованими на довгостроковій державній стратегії її розвитку. Одним з важливих кроків у цьому напрямі може стати податкове стимулювання НДДКР, яке практикується в усіх розвинутих і успішних країнах, які розвиваються *. Його основна ідея — відновлення “заводської” науки за допомогою державної підтримки державно-приватного партнерства у стратегічно важливій сфері інновацій, а його рекомендована, найпростіша, форма — податкова знижка (tax allowance) на частину кваліфікованих витрат на НДДКР платників податку на прибуток підприємств [35, с. 43–46].

Надалі, в міру успішного просування у використанні “вікон можливостей” локалізації передових європейських виробничих технологій, знадобиться і перехід до більш прогресивних європейських форм податкового стимулювання інновацій, але тільки за умови трансформації нинішнього короткого (по суті, “політичного”) горизонту планування економічних суб’єктів у “довгий” економічний. І в цілому передумовою для успішного розвитку національної індустрії є перехід в Україні до стабільних правил, які б регулювали економічні відносини, достатньо тривалих для створення і комерціалізації нових технологій, в поєднанні з високими національними (державними і приватними) витратами на НДДКР, низькими макроекономічними ризиками монетарного і фіскального регулювання, великими витратами рентоорієнтованої поведінки та корупції.

Список використаної літератури

1. *Ellram L.M., Tate W.L. and Petersen K.J.* Offshoring and Reshoring: An Update on the Manufacturing Location Decision // *Journal of Supply Chain Management*. — Vol. 49. — № 2. — P. 14–22.
2. *Cameron D.* World Economic Forum (Davos) 2014: speech by David Cameron [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.gov.uk/government/speeches/world-economic-forum-davos-2014-speech-by-david-cameron--2>.
3. *Bhattacharya A., Bruce A., Agrawal S.* Future of Indian Manufacturing: Bridging the Gap. — The Boston Consulting Group, Confederation of Indian Industry, 2015. — 45 p.
4. *Bhagwati J.* India or China? [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.project-syndicate.org/commentary/india-or-china>.
5. *Hulsmann M., Pfeffermann N.* (eds.). *Strategies and Communications for Innovations. An Integrative Management View for Companies and Networks*. — Heidelberg, Dordrecht, London, New York : Springer, 2011. — 403 p.
6. *Guadagno F.* Industrial Policies in Lower-Middle-Income Countries. E15 Initiative. — Geneva : International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD) and World Economic Forum, 2015. — 10 p.
7. *Lee K.* Industrial policies for upper-middle-income countries. — Geneva : International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD) and World Economic Forum, 2015. — 6 p.
8. *Weiss J.* Industrial policy in high-income economies. — Geneva : International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD) and World Economic Forum, 2015. — 5 p.

* 2014 Global survey of R&D tax incentives. — Deloitte, 2014. — March. — 82 p. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-global-rd-survey-aug-2014.pdf>.

9. *Вольпи В., Маццеи Ф.* Азиатская экономическая модель и Запад: реванш "видимой руки" ; [пер. с итал. Н. Тюкалова] ; [науч. ред. Ю.В. Таранухи]. — М. : Галлея-Принт, 2012. — 263 с.
10. *Райнерт Э.* Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными. — М. : Высшая школа экономики, 2011 — 382 с.
11. *Геєць В.М.* Бар'єри на шляху розвитку промисловості на інноваційній основі та можливості їх подолання // Економіка України. — 2015. — № 1. — С. 4–25.
12. *Жаліло Я.А.* Промислова політика як чинник післякризового відновлення економіки України : аналіт. доп. ; [за ред. Я.А. Жаліло]. — К. : Національний інститут стратегічних досліджень, 2012. — 41 с.
13. *Кваснюк Б.Є., Кіреєв С.І., Болховітінова О.Ю.* та ін. Конкурентоспроможність національної економіки ; [за ред. Б.Є. Кваснюка]. — К. : Фенікс, 2005. — 496 с.
14. *Кіндзерський Ю.* Економічний розвиток і трансформація промислової політики у світі: уроки для України // Економіка України. — 2010. — № 6. — С. 14–22.
15. *Якубовський М., Новицький В., Кіндзерський Ю.* Концептуальні основи стратегії розвитку промисловості України на період до 2017 року // Економіка України. — 2007. — № 11. — С. 4–20.
16. *Вишневський В.* Промислова політика: теоретичний аспект // Економіка України. — 2012. — № 2. — С. 4–15; № 3. — С. 25–35.
17. *Dawkins R.* The Selfish Gene. — New York : Oxford University Press, 1976. — 360 p.
18. *Вишневский В.П., Дементьев В.В., Гурнак А.В.* и др. Эволюционное развитие налоговых систем: теория и практика : моногр. ; [под ред. В.П. Вишневого]. — Донецк : Ин-т экономики пром-сти НАН Украины, 2014. — 144 с.
19. *Dopfer K., Potts J.* The General Theory of Economic Evolution. — London, New York : Routledge, 2008. — 134 p.
20. *Lyons J.A.* A "culture of impunity". Corruption may send Ukraine back to Russia [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.washingtontimes.com/news/2016/jul/10/corruption-may-send-ukraine-back-to-russia/>.
21. *Кораблін С.* Велика депресія. Україна // Дзеркало тижня. — 2015. — 21 серпня [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/velika-depresiya-ukrayina-.html>.
22. *Bershidsky L., Board E., Wilkinson F., Levine M., Board E.* Ukraine's Free Trade Deal Was Just a Start [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bloomberg.com/view/articles/2016-05-11/ukraine-s-free-trade-deal-with-the-eu-was-just-a-start> [Accessed 15 May 2016].
23. *Дементьев В.* Догоняющее развитие через призму теории "длинноволновой" технологической динамики: аспект "окон возможностей" в кризисных условиях // Российский экономический журнал. — 2009. — № 1-2. — С. 34–48.
24. *Criscuolo A., Palmade V.* Reform teams: How the most successful reformers organized themselves. — World Bank Note. — 2008. — № 318. — 4 p.
25. *Gumede W.* Comparative development planning. Development Planning Division // Working Paper Series, 2009. — № 8. — 18 p.
26. *Вишневский В.П., Амоша А.И., Збаразская Л.А., Охтеня А.А., Череватский Д.Ю.* Промышленная политика и управление развитием промышленности в условиях системных дисбалансов: концептуальные основы : моногр. ; [под общ. ред. В.П. Вишневого, Л.А. Збаразской]. — Донецк : Ин-т экономики пром-сти НАН Украины, 2013. — 180 с.

27. *Gilardi F.* Delegation in the Regulatory State. Independent Regulatory Agencies in Western Europe. – Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA : Edward Elgar Publisher, 2008. – 186 p.

28. *Shapiro M.* The problems of independent agencies in the United States and the European Union // *Journal of European Public Policy*. – 1997. – Vol. 4. – № 2. – P. 276–277.

29. *Hodgson G.* The mystery of the routine. The Darwinian destiny of an evolutionary theory of economic change // *Revue economique*. – 2003. – Vol. 54. – № 2. – P. 355–384.

30. *Chen C.-Y., Lin Y.-L. & Chu P.-Y.* Facilitators of national innovation policy in a SME-dominated country: A case study of Taiwan // *Innovation*. – 2013. – Vol. 15 (4). – P. 405–415.

31. *Bruck N.* Future Role of National Development Banks in the Twenty First Century / United Nations. Department of economic and social affairs. Financing for Development Office, 2005. – 33 p.

32. *Матюшин А.В., Аборчи А.В.* Национальные банки развития как инструмент обеспечения неоиндустриального роста // *Економіка промисловості*. – 2016. – № 1 (73). – С. 17–42.

33. *Pellegrin J., Giorgetti M.L., Jensen C., Bolognini A.* EU industrial policy: assessment of recent developments and recommendations for future policies / European Parliament. Directorate General for Internal Policies. Policy Department A: Economic and Scientific Policy, 2015. – 111 p.

34. *Mankiw N.G., Weinzierl M., Yagan D.* Optimal Taxation in Theory and Practice // *Journal of Economic Perspectives*. – 2009. – Vol. 23. – № 4. – P. 147–174.

35. *Мазур Ю.О.* Перспективи податкового стимулювання НДДКР в Україні: досвід інноваційно розвинутих країн // *Економіка промисловості*. – 2016. – № 2 (74). – С. 33–48.

References

1. Ellram L.M., Tate W.L., Petersen K.J. Offshoring and Reshoring: An Update on the Manufacturing Location Decision. *J. of Supply Chain Management*, Vol. 49, No. 2, pp. 14–22.

2. Cameron D. World Economic Forum (Davos) 2014: speech by David Cameron, available at: <https://www.gov.uk/government/speeches/world-economic-forum-davos-2014-speech-by-david-cameron--2>.

3. Bhattacharya A., Bruce A., Agrawal S. Future of Indian Manufacturing: Bridging the Gap. The Boston Consulting Group, Confederation of Indian Industry, 2015.

4. Bhagwati J. India or China? Available at: <https://www.project-syndicate.org/commentary/india-or-china>.

5. Hulsmann M., Pfeffermann N. (eds.). Strategies and Communications for Innovations. An Integrative Management View for Companies and Networks. New York, Springer, 2011.

6. Guadagno F. Industrial Policies in Lower-Middle-Income Countries. E15 Initiative. Geneva, International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD) and World Economic Forum, 2015.

7. Lee K. Industrial policies for upper-middle-income countries. Geneva, International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD) and World Economic Forum, 2015.

8. Weiss J. Industrial policy in high-income economies. Geneva, International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD) and World Economic Forum, 2015.

9. Volpi V., Maccei F. *Aziatskaya ekonomicheskaya model' i Zapad: revansh "vidimoi ruki"*, nauch. red. Yu. V. Taranukhi [Asian Economic Model and the West: Revenge of the "Visible Hand"], edited by Yu. V. Taranukha. Moscow, Galleya-Print, 2012 [in Russian].
10. Reinert E. *Kak Bogatye Strany Stali Bogatymi, i Pochemu Bednye Strany Ostayutsya Bednymi* [How Rich Countries Got Rich and Why Poor Countries Stay Poor]. Moscow, High. School of Economics, 2011 [in Russian].
11. Heyets V.M. *Bar'ery na shlyakhu rozvytku promyslovosti na innovatsiinii osnovi ta mozhlyvosti ikh podolannya* [Barriers on a way of development of the industry on the innovative basis and possibilities to overcome them]. *Ekonomika Ukrainy — Economy of Ukraine*, 2015, No. 1, pp. 4–25 [in Ukrainian].
12. Zhalilo Ya.A. *Promyslova Polityka yak Chynnyk Pislyakryzovogo Vidnovlennya Ekonomiky Ukrainy, za red. Ya.A. Zhalila* [Industrial Policy as a Factor of the Postcrisis Recovery of Ukraine's Economy], edited by Ya.A. Zhalilo. Kyiv, Nat. Inst. Strateg. Studies, 2012 [in Ukrainian].
13. Kvasnyuk B.E., Kireev S.I., Bolkhovitina O.Yu. et al. *Konkurentospromozhnist' Natsional'noi Ekonomiky, za red. B.E. Kvasnyuka* [Competitiveness of the National Economy], edited by B.E. Kvasnyuk. Kyiv, Fenix, 2005 [in Ukrainian].
14. Kindzers'kyi Yu. *Ekonomichnyi rozvytok i transformatsiya promyslovoi polityky u sviti: uroky dlya Ukrainy* [Economic development and a transformation of the industrial policy in the world: lessons for Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy — Economy of Ukraine*, 2010, No. 6, pp. 14–22 [in Ukrainian].
15. Yakubovs'kyi M., Novyts'kyi V., Kindzers'kyi Yu. *Kontseptual'ni osnovy strategii rozvytku promyslovosti Ukrainy na period do 2017 roku* [Conceptual foundations of the strategy development of Ukraine's industry in the period till 2017]. *Ekonomika Ukrainy — Economy of Ukraine*, 2007, No. 11, pp. 4–20 [in Ukrainian].
16. Vyshnevs'kyi V. *Promyslova polityka: teoretychnyi aspekt* [Industrial policy: theoretical aspect]. *Ekonomika Ukrainy — Economy of Ukraine*, 2012, No. 2, pp. 4–15; No. 3, pp. 25–35 [in Ukrainian].
17. Dawkins R. *The Selfish Gene*. New York, Oxford Univ. Press, 1976.
18. Vishnevskii V.P., Dement'ev V.V., Gurnak A.V. et al. *Evolutsionnoe Razvitie Nalogovykh Sistem: Teoriya i Praktika, pod red. V.P. Vishnevskogo* [Evolution Development of Tax Systems: Theory and Practice], edited by V.P. Vishnevskii. Donetsk, Inst. of Industr. Economy of the NASU, 2014 [in Russian].
19. Dopfer K., Potts J. *The General Theory of Economic Evolution*. London, New York, Routledge, 2008.
20. Lyons J.A. A "culture of impunity". Corruption may send Ukraine back to Russia, available at: <http://www.washingtontimes.com/news/2016/jul/10/corruption-may-send-ukraine-back-to-russia/>.
21. Korablin S. *Velyka depresiya. Ukraina* [Great Depression. Ukraine]. *Dzerk. Tyzhnya — Week's Mirror*, August 21, 2015, available at: http://gazeta.dt.ua/macrolevel/velika-depresiya-ukrayina-_.html [in Ukrainian].
22. Bershidsky L., Board E., Wilkinson F., Levine M., Board E. *Ukraine's Free Trade Deal Was Just a Start*, available at: <http://www.bloomberg.com/view/articles/2016-05-11/ukraine-s-free-trade-deal-with-the-eu-was-just-a-start>.
23. Dement'ev V. *Dogonyayushchee razvitie cherez prizmu teorii "dlinnovolnovoi" tekhnologicheskoi dinamiki: aspekt "okon vozmozhnostei" v krizisnykh usloviyakh* [The overtaking development through a prism of the theory of "long-wave" technological

dynamics: aspect of “windows of possibilities” under crisis conditions]. *Ross. Ekonom. Zhurn.* – *Russ. Econ. J.*, 2009, No. 1-2, pp. 34–48 [in Russian].

24. Criscuolo A., Palmade V. Reform teams: How the most successful reformers organized themselves. World Bank Note, 2008, No. 318.

25. Gumede W. Comparative development planning. Development Planning Division. Working Paper Series, 2009, No. 8.

26. Vishnevskii V.P., Amosha A.I., Zbarazskaya L.A., Okhten' A.A., Cherevatskii D.Yu. *Promyshlennaya Politika i Upravlenie Razvitiem promyshlennosti v Usloviyakh Sistemnykh Disbalansov: Kontseptual'nye Osnovy, pod obshch. red. V.P. Vishnevskogo, L.A. Zbarazskoi* [Industrial Policy and Management of the Development of the Industry under Conditions of System Disbalances: Conceptual Bases], edited by V.P. Vishnevskii, L.A. Zbarazskaya. Donetsk, Inst. of Industr. Economy of the NASU, 2013 [in Russian].

27. Gilardi F. Delegation in the Regulatory State. Independent Regulatory Agencies in Western Europe. Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA, Edward Elgar Publisher, 2008.

28. Shapiro M. The problems of independent agencies in the United States and the European Union. *J. of European Public Policy*, 1997, Vol. 4, No. 2, pp. 276–277.

29. Hodgson G. The mystery of the routine. The Darwinian destiny of an evolutionary theory of economic change. *Revue economique*, 2003, Vol. 54, No. 2, pp. 355–384.

30. Chen C.-Y., Lin Y.-L., Chu P.-Y. Facilitators of national innovation policy in a SME-dominated country: A case study of Taiwan. *Innovation*, 2013, Vol. 15 (4), pp. 405–415.

31. Bruck N. Future Role of National Development Banks in the Twenty First Century. United Nations. Department of economic and social affairs. Financing for Development Office, 2005.

32. Matyushin A.V., Aborchi A.V. *Natsional'nye banki razvitiya kak instrument obespecheniya neoindustrial'nogo rosta* [National banks of development as a tool of support of the neoindustrial growth]. *Ekonom. Promysl.* – *Econ. of Industry*, 2016, No. 1 (73), pp. 17–42 [in Russian].

33. Pellegrin J., Giorgetti M.L., Jensen C., Bolognini A. EU industrial policy: assessment of recent developments and recommendations for future policies. European Parliament. Directorate General for Internal Policies. Policy Department A: Economic and Scientific Policy, 2015.

34. Mankiw N.G., Weinzierl M., Yagan D. Optimal taxation in theory and practice. *J. of Economic Perspectives*, 2009, Vol. 23, No. 4, pp. 147–174.

35. Mazur Yu.O. *Perspektyvy podatkovogo stymulyuvannya NDDKR v Ukraini: dosvid innovatsiino rozvynutykh krain* [Perspectives of the tax stimulation of R&D in Ukraine: experience of innovatively developed countries]. *Ekonom. Promysl.* – *Econ. of Industry*, 2016, No. 2 (74), pp. 33–48 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19 липня 2016 р.